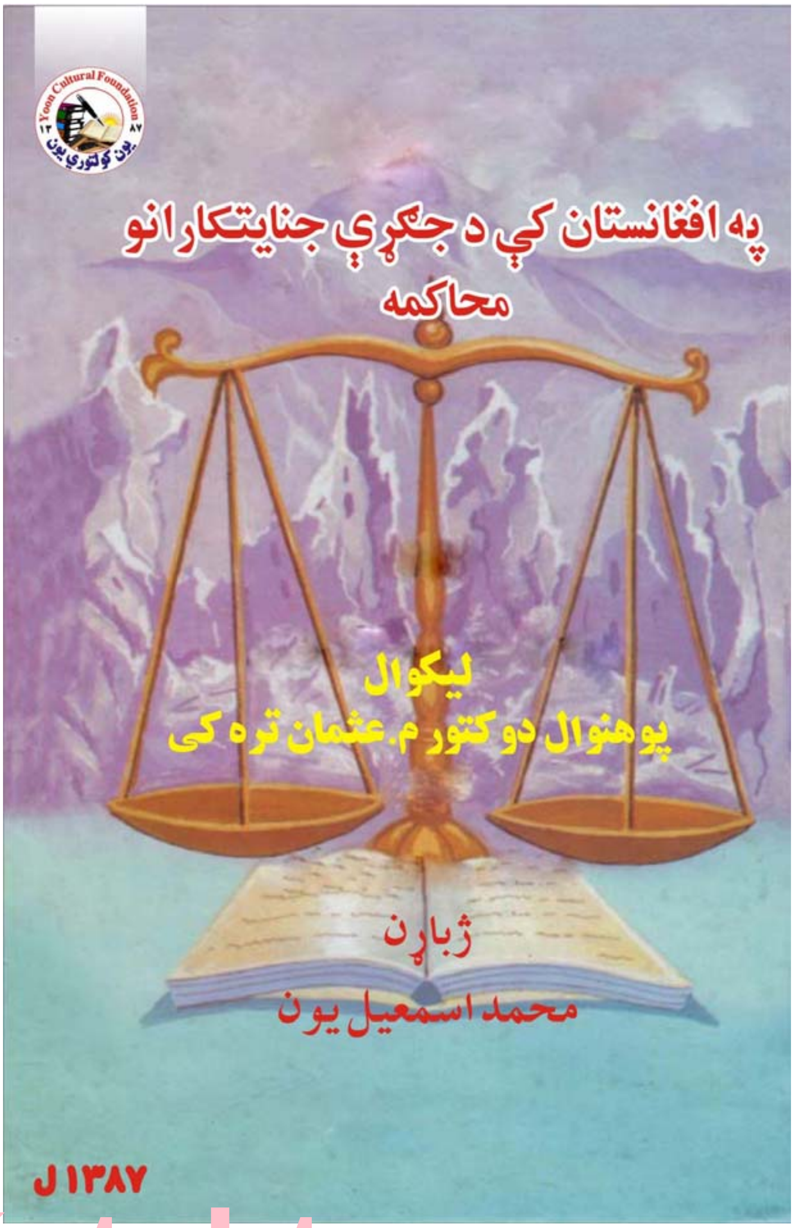

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتـــاب نـــوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لـــــیکـــوال:	پوهنوال دوکتور م، عثمان تره کی
ژبــــــــاړن:	پوهنیار محمد اسمعیل یون
خـــپـــرنـــدوی:	یون کلتوري یون
چـــاپـــشمـــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لـــومـــړی چاپ:	۱۳۷۹ ل کال
دویـــم چـــاپ:	۱۳۸۷ ل کال
دژباړن پرلـــــه پسې نومـــــره:	(۱۷)
د خـــپـــرنـــدوی پرله پسې نومره:	(۱۷)
کـــــمـــپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سربایلود اود جګړې جنایتکارانو د محاکمې ستر مسوولیت یې موږ ته راوسپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردويم چاپ څويادونې	۱
جنايتکاران بايد محاکمه شي	۳
د جګړې جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتياده	۷
سريزه	۱۵
لومړۍ برخه	
عمومي څرګندونې	۱۹
لومړۍ څپرکی	
د جنګي جنايتونو په باب د نړيوالو حقوقو ټولنيز اصول	۲۰
لومړی- دنړيوالو کانوانسيونونو تاريخي شاليد	۲۰
دويم- د يالتا کنفرانس	۲۲
درېيم- پر کورنيو شخړودنړيوالو قوانيونو تطبيق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو ، ټپيانو او اسيرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانينود تطبيق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمينو او جنايتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنايتکارانو محاکمه	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم دپلي کېدو پړاو	۳۷
دويم څپرکی	
د جزا نړيوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټې ټکي	۴۱
الف- هغه جنايتونه چې څېړنه يې دديوان واک ګڼل کېږي	۴۱
۲- ډله ييزه وژنه	۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- بشرضد جنايت ۴۱
۳- جګړه ييز جنايت ۴۱
۴- د تېري جنايت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچينه ۴۲
ج- د ترون نيمګړتياوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دويمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونيست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- د نړيوالو سياسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد... ۵۲
دويم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنايت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسيرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنايت ۶۵
۳- بشرضد جنايت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سياسي، توکميزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دويم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دريځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو - يو - جنګي جنايت ۹۰
الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانيانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه– بشرضد جنايت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سياسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او... ۹۴

دريېم ځپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه د کمونيستانو... ۹۶
دويم- سرغړونې، ۱- جګړه ييز جنايتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسيرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنايت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سياسي او... له کبله د خلکو ځارنه او... ۱۱۷

دريېمه برخه

د افغاني جنګي جنايتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی ځپرکی

جنايتکارانو ته د سزاورکولو اړتيا ۱۲۳
په يوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنايتکارانو ته د سزا ورکولو اړتيا ۱۲۳
دويم- ديو خپلمنځي افغاني سيمينار جوړول ۱۲۷
الف- تبليغ ځانګه ۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه ۱۲۸
ج- راجستر ځانګه ۱۳۱

دویم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنایتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دویم- د جنایتکارانو سپارنه ۱۳۸
پایله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعیل یون پېژندنه ۱۴۸

دځینو نومونو لنډون (مخففات)

نړیواله سره میاشت (ن،س،م)

ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)

جزا نړیوال دیوان (ج،ن،د)

بښنې نړیوال سازمان (ب،ن،ي)

افغانستان خلکو دیموکراتیک ګوند (ا ،خ،د ،ګ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځيرکو سياسي شخصيتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غميزې په ټولې د برش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهير کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پيل شوې جګړې دناتار او سياسي ناورين له قربانيانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم

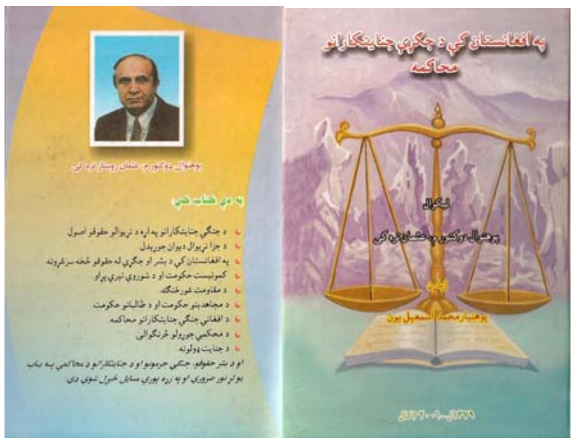

دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثرده ددې اوږدې مودې دمبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندۍ له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې ښکندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي ښرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، د دې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې د دې کتاب په چاپ سره څوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم څوک ورځخه دا جهان ورکړې امتیاز اخیستلای شي، دا کتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زورواکانو څېرې هېرې نه شي. د دې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې د ظالم او مظلوم، حق او باطل، خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او بیوې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ ل کال د سلواغې ۲۴ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران باید محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پردیو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سیاسي ډلو د مشرانو د بې کفایتۍ او د ځینو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ویجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني یې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، د ایمان او عقیدې په ځواک له یوه ستر نړیوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ یو بې مثاله معیار او ریکارډ یې ټینګ کړ. افغانانو نه یوازې د بهرنیو یرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنیو جنایتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر یوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زیات زیانونه واوښتل، ان دومره زیانونه، چې د نړۍ پر مخ یې ډېرې کمې بېلګې لیدل شوې دي. ددې جګړې او غمیزې په پیل کې زموږ خلکو هیله لرله.، خدای(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سیاسي او جنګي جنایتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووینې. خو په ډېرې خواشینۍ سره باید ووایو، چې داسې ونه شول، داسې دردوونکې جګړې پیل شوې او بیا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانیو جنایتکارانو جنایتونه یې تر سیوري لاندې راوستل. نړیوال سیاست او د ځینو هېوادونو ګټو هم پر داسې لوري بدلون وکړ، چې نور یې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه یې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنایتکارانو ته سیاسي پناه ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړيوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زياته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې يې استازى پروفيسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، دکابل لاسپوځي نظام يې دنړيوالې ټولنې تر سخت سياسي او اخلاقي فشار لاندې راوستى و ، چې د بشر حقوقو رعايت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، ليکوال، فرهنګيان او سياسي اشخاص دمرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بيا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له ياده ووتله. ان داسې وخت هم راغى، چې د خدمتګار او جنايتکار توپيرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به يې په افغانستان کې دبشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوى د افغانستان سياسي او جنګي جنايتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بيا دجګړې قربانيان دنړيوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشيني دي.

استاد پوهنوال محمدعثمان تره کى د افغانستان د خلکو رښتينى خدمتګار، د هېواد ملي مبارز ديوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سياسي ظلمونو او جنايتونو کړولى او زيات کلونه زندان يې ګاللى دى، تر هرڅه زيات يې (د جګړې جنايتکارانو محاکمې) اړتيا احساس کړې ده.

استاد تره کى په افغانستان کې دجګړې د جنايتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچينو ته دهغو دوريادونې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـواړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيـت او د نړيـوالې ټـولنې لـه افکارو څخه دا موضوع هېره نه شي.

استـاد ددې موضـوع د هېرېدو د مخنيـوي لپـاره دادی لـومړی مثبت ګام پورتـه کړ او ((پـه افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثـر د بشـر حقوقـو او جګـړې حقوقـو لـه ملـي او نړيوالـو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې او پلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی. هيله ده، هـم افغانـان او هـم نړيـوال دې مسـلې (د جګـړې د جنايتکـارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ د هېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يـا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځانګړي ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيلـه کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمنـي هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوسـتي پـاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکـاران لويـديزو هېوادونـو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولـس سره د بېساري قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيـو پـه سـپارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يـا پـه جرمنـي کـې مېشـت دي او يـا د جرمنـي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانـانو يـو ملـي ارمـان (د جنايتکـارانو محاکمـه) پـوره شـي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران به خپلې سزاوې ووینې او د نورو جنایتونو مخه به ونیول شي.

د همدا سې ورځې د را رسېدو په هیله
په درناوې
محمد حیدر اقبال پښتونیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيواله بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نينې وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تر او سه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي، پېچلتيا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **اقتصادي:** د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارخایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.
- **ښوونیز:** دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) ببلابېل ښوونځي تباه شوي او دنړدې لس ملیونه افغانانو د لوستوالېدو مخه نیول شوې ده.
- **پوهنیز:** د لوړو زده کړو خوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- **وګړنیز:** یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یونیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر(۱۵)ملیونه اټکلي نفوس څخه(۹)ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېواد په داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.
- **ټولنیز:** د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځای نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقليت او اکثريت پر بنسټ په هېواد کې د سياسي واک وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

▪ **خپرنيز:** په خپرنۍ برخه کې د (**۱۵**) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) مليونو ټوکو زيات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.

▪ **تاريخي:** د هېواد ملي موزيم ، د اردو موزيم، د هډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سيزل شوي دي. د ملي موزيم ديولک تاريخي اثار و له جملې څخه په سلو کې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.

▪ **کلتوري:** دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسموم شوه، او سنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او د کوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپالنه او دینپالنه د اقتصادي ټیکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي:** دتېرو دوو سوو کلونو به بهیر کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره یوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسایطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زیانونه رامنځته شول، چې دیوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او یا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې یا هغې ډلې او یا ددغه او یا هغه شخص نوم واخیستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنیو زیانونو کې په یو نه یو ډول شریک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او باید محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو دسزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې دیوه هډ په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنایتکاران محاکمه کړي،خو په خوا شینۍ سره باید ووایو، چې زموږ ولس د یو داسې ستر ایډیالوژیک جنګ قرباني شو، چې زحمت یې موږ ولید او راحت یې نورو...

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده، چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیدلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې مونږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او مونږ یې پرې کړولو، مونږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زمونږ ولس ته دا دخواشینۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه اویو شمېرجهادي ډلو بیا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلوي کمونیستي حکومت صدراعظم و، د امپرالیزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه یوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور(روسيې) لـه ګړېوانـه سر راوکښـه. دا ښېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو ښېلګو څخه ښکاري، چې د افغانسـتان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو اودهغوی مشـرانو هېڅ ډول سياسـي اخـلاق او سـپېڅلی بشـري وجدان نـه درلـود او کـه درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تـره کـی د هغـو مليونـو افغانـانو يـوه بېلګـه ده او يـو اسـتازی دی، چې د سياسي جنايت قربانـي شـوی او زيـات کلونـه يـې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دي. هغـه د يـو ژور او څېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپـل ګټور اثر (په افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمـه) وليکـه، چـې نـږدې ده د افغانســتان جګــړې او بـدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ لـه ذهنه او زمـوږ د اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر پـه ليکلو سره خپـل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغوره. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو لـه مخې پـه دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅاتـه پـه کـې د کينـې لـه مخـې ګوتـه نـه ده نيـول شـوې، بلکـې ده د جنايـت څرنګـوالی تشـريح کـړی دی. هغــه څـوک چـې د جنـايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامـل پـه توګـه ووينـي، طبعـاً بـه جنايتکـاروي او دخپـل ولـس پـر وړانـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعت شوي، د ملي او نړيوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنايتکارانو د نيونې اويوې ملي او يا نړيوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا ووينې، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به يې دا وي، چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، څېړمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وایم او د نورو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښتونیار هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ بولم، چې د دې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته یې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت یې یو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي
پوهنیار محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې د شپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل او قربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې د هېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس د دې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوي دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري ړنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو د هیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوټ او تالان بنسټ یې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتیا ته شا کړه، هغه یې پایته رسېدلی وګاڼه، له هغه دښمن سره یې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې یې ګڼ شمېر جنایتونه کړي وو. دوی د خپلو سیاسي سیالانو پر ضد له خپل دښمن سره یو ځای، په یوه مورچل کې کېناستل. پر دې وخت د افغانستان د غمیزې مسئولین، د یوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړۍ څخه، د اسې یوې پوړۍ ته پورته شول، چې هم ورته ښښنه وشوه، هم ورته سیاسي باور ورکړل شو، هم یوه ائتلافي ډله شوه او هم یې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتیاز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدینو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو څخه زیات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې یې انګازې وکړې. د کمونیستانو ظلم او زور زیاتی، د کړکېچ ددې نوي پړاو تر سیوري لاندې راغلل او بده یې لا داچې د هغوی جنایتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، باید له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس باید لړ ترلړه په خپرونو کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ییزو رسنیو له لارې باید د یرغلګرو او ظلم د قربانیانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې باید جنایتکارانو ته څرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له یاده نه دی کښېلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنايتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتيا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنايتکارانو پر محاکمه بريالي نه شي، د جهاد پايته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنايتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئوليت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سياسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې ليکنه کې د ناپيېلتوب اصول په ټينګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې يوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونيست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو يې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که چېرې ددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا توندې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووايو، چې ليکوال خپله لومړۍ موخه (د قضيې د هېرېدا مخنيوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنايتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونيار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت يې برابر کړ او په دې ډول يې (په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخيسته مننه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بافرهنګه، مبارز او کاري شخصیت پوهنیار محمد اسمعیل یون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم یې د دې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم یې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښښ او ذکاوت په انډول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنیکپوهنې او عقلي بریاوو څخه په ګټې اخیستنې سره پر نورو سیارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بریالی شوی، چې د کینې او ځانغوښتنې غریزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ یې مدني او سوله ییز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق دداسې قوانینو او تعاملاتو ټولګې ته ویل کېږي، چې د انسان د غچ اخیستنې، دښمنۍ او کینه ییزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وې.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړیکې تنظیموي: د جګړه مارو تر منځ اړیکې او بل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظیم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه په دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په انډول پیلیز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول.

دویم څپرکی- د جزا نړیوال دیوان رامنځته کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول

لومړی-د نړيوالو کانوانسيونونو تاريخي شاليد(پس منظر)

((خپلو خلکو سره د يوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د يو لړ حقوقو ورکړه يا نه ورکړه، د نړيوالې ټولنې دلېوالتيا وړ يوه موضوع ده.

دګڼو نړيوالو کانوانسيونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، په ډاګه څرګندوي، چې دبشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړيوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګړې حقوق د هغو لوزونو، ژمنو او نړيوالو کانوانسيونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ يوې نيمې پېړۍ په بهير کې رامنځته شوي او موخه يې دا ده، چې د جګړې په بهير کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه يې وشي، ددې کانوانسيونونو ډېر مهم يې په لاندې ډول دي:

---

[1]- دومنيک کارو، Domenique Carreau، نړيوال حقوق، پاريس، ۱۹۸۲ز کال، ۳۴۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۶۴ز کال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انسانپالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د ((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۶۸ ز کال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه ما رو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ ز کلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۶۴ز کال کانوانسیون پر منځپانګې (محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ ز کال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ ز کال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ ز کال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹ز کال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س، م)) تر سرپرستۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ شوی و، د جګړې د اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپــــایي کانوانســــیون (۱۹۸۹ز کـــال): داکانوانســـیون د نـــاوړه انســـاني اوبشرضـــد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ زکال د جنورۍ پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳ز کال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵ز کال د فبرورۍ پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتـا پـه کنفـرانس کـې چرچـل، روزولـټ او سـټالین د دویمې نړیـوالې جګړې د برېمنو پـه توګـه، تـر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که پـه څرګند ډول ووایـو د المـان تـر نړدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب پـه سیاسي او اقتصادي برخـو کـې داسـې توافق وشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- دنازیزم د ریښو د رایستلو تر بریده باید د هغه پرضد مبارزه وشي.
۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.
۳- د جګړې جنایتکارانو قضایي څارنه دې وشي.

د جګړې جنایتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د ۱۹۴۵ز کال له نومبر څخه د ۱۹۴۶ز کال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې یوه نړیواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امریکا، شوروي، فرانسې او انګلیستان استازو په کې غړیتوب درلود، لس میاشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې درېیو ډلبندیو غور وشو او وڅېړل شوې.

جنګي جنایتونه، سوله ضد جنایتونه، بشرضد جنایتونه.

الف- جنګي جنایتونه په دې ډول وو: د اسیرانو وژنه او د یرغملانو نیونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.

ب- سوله ضد جنایتونه: د یرغلیزې جګړې پیل او دوام ته ویل کېږي.

ج- بشرضد جنایتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنایته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعید، عامه وژنه (Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورنبرګ پوځي محکمې، دوه ویشت تنه جنګي جنایتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د یالتا کنفرانس کارد ((پوتسدام)) کنفرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګسټ) له خوا تعقیب او تینګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تیره کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنایت بې پوښتنې پاتې نه شي.

دریېم- په کورنیو شخړو کې د جګړې د نړیوالو قوانینو د تطبیق پراختیا:

سره له دې چې د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون، د نړیوالو جګړو په باب دی، خو د دریېمې مادې له مخې دهغه پرېکړې په کورنیو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکال په بهیر کې د نړیوالې سرې میاشتې (ن،س،م) کمېټې پر یو نوښت لاس پورې کړ او د یو نړیوال کنفرانس له لارې یې د ژنیو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس یو ځل بیا عمومي کتنه وکړه.

د همدې لپاره له کانوانسیون سره دوه ضمیمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هیله لرله چې:

...تیت وپرکې جګړې لکه: د ملېشو ترمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال نړیوالو کانوانسیونونو په چوکاټ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلې کړي.

ازادۍ بښونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ز کال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي بښونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي بښونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي بښونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملياتو لپاره يې څه سيمه نيولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپيانو او اسيرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸زکال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کارونې) پر اصولو ټينګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کارونې څخه د کانوانسيون موخه ((چاودېدونکې سرګلولې)) دي.د لاهې د ۱۹۰۷زکال کانوانسيون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو او ټکولو لپاره د هر ډول وسيلې د کارونې په برخه کې خلاص متې نه لري.))

د ژنيو د ۱۹۴۹زکال کانوانسيون د لومړۍ فقرې پنځه د برشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ييزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسيون ۴۸مه ماده يادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې بايد د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسيساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپير وکړي؛ د جګړه ييزو عملياتو موخه بايد دجګړه ييزو تاسيساتو او پوځي سرېو له منځه وړل وي.))

د ژنيو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳زکلونو کانوانسيونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو يا مالونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنايت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعيد، دوګړو ډله ييزه لېږدونه، يرغمل نيول، د عامه او ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ييزو اړتياوو پر بنسټ يې توجيه شونې نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سياسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېزو له مخې د خلکو ځارنه او سزا ورکونه.

دريمه ماده چې په پورتنيو دريو اړو کانوانسيونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند او يا بل دليل له امله يې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هيله او غوښتنه کوي..

د دويم پروتوکول د ۴، ۵ او ۲مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شيان راځي:

د اسيرانو د فزيکي روغتيا او کرامت درناوی او د هغو دمانيز او مادي ژوند لپاره د ښو شرايطو برابرول.

دژنيو کانوانسيونونه او دهغه لومړی برخه ضميمه پروتوکول، له ټپيانو، رنځورانو، د جګړې اسيرانو، روغتيايي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخيستنه منع کوي. د ژنيو کانوانسيونونه د اسيرانو پر وړاندې بد چلند، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بيولوژيکي ازموينې، د جبهې په لومړيو ليکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنايت بولي او عاملين يې د سزا وړ ګڼي.

دژنيو د ۱۹۷۷زکال کانوانسيون اړوند لومړی نمبر پروتوکول يادونه کوي: بايد د جګړې له اسيرانو او ټپيانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعايت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسیرانو نیول اعلان شول، بیا دې نو تر جګړې څخه په یوه لرې سیمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ییزې سزا ورکول منع دي. له اسیرانو او ټپیانو څه باید پوځي غچ وانخیستل شي، ټپیان او رنځوران له روغتیايي پالنې څخه د ګټې اخیستنې حق لري.

د ژنیو ۱۹۹۳ز کال کانوانسیون((دریم کانوانسیون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسیرانو د پېژندنې بشپړ لیست، د نړیوالې سرې میاشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسیرانو کورنیو ته د هغوی احوال ور رسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسیران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسیرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته باید اسیران له بشپړ مصونیت سره خپلو سیمو یا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته یادونه وکړه، نړیوال قوانین پر کورنیو شخړو هم تطبیقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعایت باندې دزیات ټینګار لپاره دکورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، یو له بل سره یو لړ تړونونه لاسلیک کړي، چې نیول شویو کسانو ته په کې د نړیوالې جګړې د اسیرانو د حقوقي دریځ پېژندنه شامله وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم- د جګړې قوانينو د تطبيق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له درېيو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د ليکنۍ موافقې له مخې، يوې ناپېيلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېيلې خوا کېدی شي يو دولت وي او يا يوه نړيواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچينې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹زکال کانوانسيون د ۱۰مې مادې له مخې يې وړاندوينه شوې وه، په څو ځايونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵زکال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۲۱زکال د ګواه Goa په پېښنه کې.
- پر ۱۹۷۱زکال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موبايد پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضايي صلاحيت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحيت نه لري، چې د جګړې قوانينو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې تېنګار وکړي او يا په کې لاسوهنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردولت پورته د همدغسې یو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړیوالو حقوقو او د جګړې له قوانینو څخه زیاتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زیاتې بېلګې کولای شو د ایران – عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸زکال)، د حبشې او سومالیې په شخړه (۱۹۷۷زکال) او د خلیج په جګړه کې(۱۹۹۰-۱۹۹۱زکال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنیو د کانوانسیونونو او د هغو د ضمیمه پروتوکولونو له مخې بیان شوي، یو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنیو شخړو کې: لکه په سریلانکا کې د تامیل بېلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبیک، افغانستان، حبشې، سوډان، سومالیې، کمبودیا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنیو د ۱۹۹۳زکال کانوانسیون او د هغه ضمیمه پرتوکول، یو لړ حقوق تضمینوي، خو بیا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ایران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸زکال د مارچ پر ۲۳مه نېټه کیمیاوي بمباریو، په زرګونو ملکي وګړي له منځه یوړل. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲زکال)، په یوګوسلاویا او نورو ځایونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زیاتې بېلګې لیدل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نیول شویو سیمو په باب: د سرغړونې څرګندونه بېلګه یې پر ۱۹۹۷ز کال، د عربو په اشغالي سیمو کې د اسراییلو کړنه او د ادارې څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه:

د ژنیو ټول کانوانسیونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفیت ګڼي، چې د تورنو کسانو دنیونې او د هغوی دمحاکمې په برخه کې اسانتیا برابره کړي.

د ژنیو دکانوانسیونونو پر بنسټ هر لاسلیکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او یا هغه کسان چې د نړیوال قانون، مخالف حکم یې صادر کړی دی، ونیسي او محاکمې ته یې وسپاري. دا یوازې د لاسلیکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنایت او جرم سیمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنیو د دوه ګونو کانوانسیونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹ز کال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هیله وي، باید د ژنیو د کانوانسیونونو لاسلیکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب یو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، دتورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو(دحالاتو او وضعې غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې ځرګندونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې ووايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد ووايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قربانۍ شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لتۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، ترهغه لوړپوړی تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجاليزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل دامر متابعت ته اړ وي او د امر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې دقوانینو د طرحه کولو پر وخت، د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره نا ندرۍ پورته شوې، ډېرو ګوندونو ونه غوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر د اطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډ ېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې دمادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګاڼه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷ز کال، د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون دقانون خلاف کار ترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګاڼه، ځکه نو کولای شو داسې وګڼو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو ثارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې دا جرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فرانسه کې د دويمې نړيوالې جګړې د جنګي جنايتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال يو ځانګړی تقنيني فرمان صادر شو، د دې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه يو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضايي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنايتونو قربانيان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنايتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پر جنګي جنايتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري. د ژنيو کانوانسيونونه پر دې ټکي ټينګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نيولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا داده، چې د نړيوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړيوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸مې نېټې تړون، د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول، د کورنيو حقوقو سيستم ته سپاري. د نورنبرګ او توکيو محکمو (دا محکمه د دويمې نړيوالې جګړې د برېمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمينو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیج جګړې (پر ۱۹۹۱ز کال د عراق پر وړاندې د لویدیزو دولتونو جګړه) مجرمینو سزا دلویدیزو هیوادونو له بیا بیا غوښتنو سره سره تر اوسه نا څوابه پاتې ده.))[1]

په یوګوسلاویا کې د جګړې د جنایتونو څېړنه یو استثنایي حالت دی. په دې هیواد کې د جنګي جرمونو زیاتون او شدت، امنیت شورا د یوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځینې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړیوالې ټولنې ته د جګړې د جنایتکارانو د قضیې د څېړنې وړاندې کول، د زیانمن شوي هیواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[2]

ب- په نړیواله کچه د جګړې د جنایتکارانو قضایي څارنه غالباً له دریو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړیوالو کمیسیونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کمیسیونونه لنډمهالي (ADHOC) او یادایمي وي.

دژنیو کانوانسیون دلنډمهالي کمیسیون د جوړېدو وړاندوینه کړې ده، خو ددې کانوانسیون لومړی نمبر پروتوکول د دایمي کمیسیون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړیوال کمیسیون کېدی شي د لېوالو هیوادونو

[1] کمبوډیا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمین لري، خو نړیواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بریالۍ شوې نه ده.
[2] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوښت جوړ او یا دامنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر **۱۹۹۲**زکال د خپلې **۷۸۰**مې پرېکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر **۱۹۹۵**زکال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ ترټولو نومیالۍ محکمه چې د جګړې د جنایتکارانو د سزا نوښت یې ترلاسه کړ ،دا محکمه له **۱۹۴۵**زکال څخه تر **۱۹۴۶**زکال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له **۱۹۹۴** تر **۱۹۴۸**زکال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوښت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوښت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې ترپایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګواښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې (م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅېړي.))[1]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په ځرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[1] ژان کامبه کو Combacau Jean، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دجزا نړیوال دېوان جوړېدل

د عدلت نړیوال دېوان، چې په لاهه کې یې مقر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر۱۹۹۸زکال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه دربېمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) له لار ترسره کېدله. د دویمې نړېوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴زکال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړېوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

دبشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸زکال د جولایي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دېوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دېوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پروړاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې تړون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دېوان له خوا، چې په تېنګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دېوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دېوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې د نړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دا دي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییز جنایت او د تېري جنایت.

د پورتنیو جنایتونو د تعبیر او شنني(تفسیر) لپاره د واکمنې سرچینې او د دېوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلویان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلویان له بلې خوا یو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هېڅ برخوال د دېوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړېوالـه کچه د کینو او جنایتونو د څېړلو لپاره یو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغـه مهالې پلی کېږي، چې لـه لاسلیکوونکو هېوادونو څخه یو هېواد د کورنیو موسسو لـه لارې (لـه هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصویب کړي.

د داسې یوې موخې تامین پـه ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانینو د بیا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنایتکارانو څېړنه له کورنیو محکمو څخه د جزا نړېوال دېوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئیس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت دېوان) تـه ورکړی دی).

داسې ښکاري چې دېوان به پر ۲۰۰۱ او یا ۲۰۰۱ ز کال جوړ شي. تر اوو کلونو وروسته د نویو شرایطو په پام کې نیولو سره د دېوان پر تګلارو باندې د بیا کتنې لپاره، دیو کنفرانس د جوړېدو وړاندیز شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تړون غټې تېکې:

د تړون لومړۍ ماده څرګندوي، چې د (ج،ن،د) د يوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو ، چې واکونه يې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنايتونه يې کړي او نړيوال اړخونه لري، د پلې کېدو وړ دي. دا دېوان د ملي قضايي سيستم بشپړونکی دی. مقر يې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنايتونه چې څېړنه يې د دېوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډله ييزه وژنه: دا جنايت هغه ډول هڅې دي، چې د يوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولېزې او يا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنه، جسمي او فکري ځپنه، د ژوند د ناوړه شرايطو تحميل، پر ټاکلې ډلې د نسل زېږېدو مخنيوی، د کوچنيانو جبري لېږدونه او نور... د جنايت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنايت: هغه ډول هڅو ته ويل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې يو منظم او پراخ يرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټوليزه له منځه وړنه، (Extra Mention) شکنجه، تبعيد ، جنسي تعرض، جنسي غلامي(Esclavage Sexuel) ، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګړه ييز جنايتونه: هغه وخت يې د دېوان په واسطه څېړنه کېږي، چې په پراخه کچه، د يو ټاکلي پلان او سياست د يوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ييز جنايتونه د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسيون او د جګړې له نورو قوانينو او دودونو څخه د سرغړونې له مخې لکه څنګه چې يې په نړيوالو حقوقو کې څرګندونه شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م)پر پوځي وګړو برې، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، دمالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېري او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په دربېیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: ددې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغهو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او دجنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو ددې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته وړاندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نوموړی هېواد د جګړه ییزو جنایتونو دڅېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیابه همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته داسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[1]

[1] –د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېوان غونډې د تړون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوې دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې ديوه پرېکړه ليک له مخې د څارنوالۍ، د غوخ شوي څېړنيز بهير د دولس مياشتو تمديد غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د تړون نيمګړتياوې:

د روم تړون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای. د وروستۍ کرښې پر بنسټ ډېر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نو د پول پوت، پنوچې، ببرک، نجيب، کشتمند، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکمو پرځای، چې د روندا او يوګوسلاويا د پېښو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي څارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین دریغ دی، چې تړون یې نه دی لاسلیک کړی او د امنیت شورا غړی ګڼل کېږي، نوموړي هېوادونه که چېرې یې اتباع تر قضایي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ویټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونیسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه دا سې وه، چې د لاسلیکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په څلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنایت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنایتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنایت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنایتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د څلورم الترنیتیف پرمنلو ، چې اغېزناک ښکارېده ټینګار وکړ. ځکه چې زیاتره جنایتکاران بهر ته پناه ور وړي. په روندا کې پر ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې زیاتره مسئولین بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنایتکاران د افریقایي هېوادونو په مرسته د روندا لپاره یوې نړیوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون یې لاسلیک کړی نه دی، لکه امریکا ، که چېرې تر جنایت وروسته هغه هېواد ته پناه یوسي، چې دا تړون یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک کړ، د دېوان له قضایي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[۱]

د دېوان نوري برخې یا څپرکي د دېوان ترکیب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان یا تر هغه زیات او یا د لویې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړیوالې قضایي ملګرتیا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خروب ته ځانګړې شوې دي.

[۱] –لوموند ورځپاڼه، پاریس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای ۲۰ او ۲۱مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پر بېکره کوونکې شوروي سرچینې، د یرغل تائیدوونکي افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سیمې او نړۍ باندې د یرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم دا سې لېد لوري لري، چې پلټل شوي نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

یو- د پېړۍ د سترې پېښې(شوروي یرغل) په باب د نړۍ د خپرونو د ډېرې لېوالتیا نشتوالی دی، دا کار په لویدیزه نړۍ کې د خپرونو د سیاسي رسالت د نشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل- د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسیې دولت د برائت د یو اړخیز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسیې تر ایډیالوژیکي ماتې وروسته د اقتصاد او سیاست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د لیبرالیزم غوره کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیبرالیزم غوراوی د لویدیزو هېوادونو د خولې خبره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده دربیمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

پـه ملـي کچـه دیـو ملـي حکومـت د نشـتوالي لـه کبلـه، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغه هم د روڼاندو په څو وړو ټولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یوبریالي شوي، چې دا دعوه د ډلـه ییز جنجال لـه دایرې څخـه دیـوې ملـي دعـوې کچـې تـه پورتـه کـړو او لـه کمـونیزم او جګـړې څخـه د هـر زیـانمن شـوي هېـوادوال او نړیوالـو عامـه افکـارو پاملرنـه ورتـه راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیـک سره مجاهدینو تـه ځـان ورنـژدې کـړ، پـه اصطلاح لـه (عمومي ببښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو پـه نومونـه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (ورورۍ) په فضا کې یې لستونې بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پردې، کمونیستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونیستانو له دوه ګونو ډلو سره د اسلامي تنظیمونو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدینو په لاس یې د ګڼو جنایتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنایتونو د پټولو او هېرولو لپاره یې ډېره زیاته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونیستانو، هغو هېوادونو ته پناه وروړې، چې به یې (نړۍ خور امپریالیزم) ګاڼه، خو اوس دوی ته ؛((لنګه غوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته په دې لټه کې دي، چې د همدې (امپریالیستي نړۍ له نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خړوب کړي.

رښتیا خبره داده هغو هېوادونو، چې په نړیواله کچه یې له کمونیزم سره سیالي کوله او د هغو پرضد یې هلې ځلې کولې، له افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونیسي، افغانستان یې په داسې حال کې یوازې پرېښود، چې هرڅه یې په جګړه کې بایللي وو.

زموږ هېواد سره یې یو سوداګریزه معامله ییز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنایتکارانو او ملي خاینانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهیسې په افغاني ټولیو او په ځانګړي ډول، په افغاني خپرونو کې، د جنایتکارانو د محاکمې موضوع په هېرېدو ده. د شوروي دیرغل ناتار په کال کې یوازې یو ځل په افغاني خپرونو کې یاد ېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غمیزې او ناتار جنایتکارو مسولینو اود هغو دمحاکمې په باب نه پوره بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي او نه تبصره، داسې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنایتونو یو دروند سیوری غوړېږي. په دې لیکنه کې زما موخه یوازې او یوازې ددې پېښې دهېرېدو مخنیوی دی، ځکه نو زه د کلیاتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضیې جزیات د پوهانو د څېړنې او د ملي او نړیوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنایتونو او جنایتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړیواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنایتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- د شوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹د سمبر - ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت درې کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ زکال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي او یا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[1]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شاوخوا او غزه کې ترسرسترګو کېږي.))[2]

---

[1] – د پویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.

[2] – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو دمخه (۲۰۰۰، جون) څرګند شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره توپير لري.

دې حکومت اصولاً خپل سيمه ييز واکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسيونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو ، ترټولو لومړی د لاهې د څلوم کانوانسيون (۱۹۰۷زکال) او همدارنګه د ژنيو د ۱۹۴۹زکال د کانوانسيونونو يادونه وکړو ، وروستی کانوانسيون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعيت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د څلورم پراګراف په دويمه ماده کې يې يادونه شوې او د نړيوالو حقوقو يوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[1]

موږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې دغوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هيڅ ډول سند نه شته) خپل سيمه ييز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له ديوپويي سره هم نظره نه يو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پيل پر وخت، په کليو اوبانډو کې په زياته کچه لږ شوي وو ، خو دا چې ديوپويي وايي د نړيوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسوليت لري، يو واقعيت دی.

په افغانستان کې د جګړې د جنايتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

[1] – پ،م ديوپويي، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، دويم چاپ، ۱۹۹۳زکال ۴۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه اختـه وو، لکـه دببـرک کارمـل پـه واکمنـۍ کـې د شـوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مـايوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پـر مهـال پـه افغانسـتان کـې د شـوروي لښـکرو قومانـدان جنـرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفيران د خيـل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمدجانوف،موژايف او ورانسوف لـه همدې ډلـې څخه دي. ورانسوف اوسه په (م،م،م) کې د روسيې استازی دی.

د افغانسـتان د اشـغال پـر لومړيـو کلونـو د ثـور د غميـزې يـو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) پـه کابـل کـې د شوروي سفارت مشتسار و، وروسته دا شخص د جمهور رئيس(يالتسـين) لـه خوا د برهان الدين رباني دربار ته د ګرځنده سفير په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړيوالو سياسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسـينونونو لـه اصـولو څخـه سـرغړونه: د(م،م،م) دخپلـې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه ليـک لـه مخې څرګنده کړه، چې د (م،م،م) يو ځانګړی کميسيون بايد پـه افغانسـتان کـې دبشـر لـه حقوقـو څخـه شـوې سـرغړونې وڅېړي، پـه دې بـاب دې مسـتند راپورونـه برابـر او د (م،م،م) د عمـومي منشـي لـه لارې دې امنيـت شورا ته وړاندې کړي.

د شـوروي تېـري کـوونکي حکومـت اود کابـل کمونيسـت حکومـت دافغانسـتان د جګړې پـه بهيـر کـې لـه ټولـو هغـو نړيوالـو کانوانسـيونونو او تړونونـو څخـه چـې د بشـر د حقوقـو د پـاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلتـه د سياسـي او مدني حقوقو د نړيوال ميثاق او د شکنجې ضد کانوانسـيون لـه حکمونو څخه ددغو دوو حکومتونو سرغړونو ته يو څه اشاره کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځورووونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې تړون د روحیې له مخې هغه شوې ده، چې غړي هېوادونه (د یوا استثنايي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یوملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنورۍ پر ۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دریمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)). کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، د جګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټیکاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشتوالى، اضطراري اوبل هېڅ حالت د دې دليل کېدى نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سياسي حقوقو د نړيوال تړون د تطبيق د څارنې دنده لري. د تړون د ۷مې مادې د تطبيق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبيق لپاره يوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او يا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه بايد د تړون د ۷مې او دکانوانسيون د دويمې مادې د محتوياتو د سم تطبيق لپاره د څارنې د يواغېزناک او عملي ميکانيزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنليکونه بايد د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولينو څخه بايد پوښتنه وشي او شکنجه شويو کسانو ته د قضايي سلسلې له مخې دخپل حال د بيان امکان برابر شي. عارضين او شاهدان بايد دخپل ښه سپيناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسيون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانيان بايد دزيان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنيوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدى شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځايونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځايونو نوم او ځای بايد په يوه مرکزي اداره کې ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او د هغو لست باید له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې باید له تورن کس سره ډاکترانو، مدافع وکیلانو او د کورنۍ غړو ته د لیدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو دباور سلبولو لپاره باید لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن شخه د تړون د **۷**مې مادې او دکانوانسیون د **۱۵**مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانینو د پلي کولو مسولینو ته دداسې ټینګو، دقیقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې دمخه د هغې مخنیوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلایل په لاس کې وي، په ناپېیلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

دبښـنې نړیـوال سـازمان (ب،ن،س) پـردې بـاور دی، چـې پـه افغانسـتان کـې د بشـر حقـوق پـه ټینګـه تـر پښـو لانـدې شـوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې یو تـورن، پرتـه لـه دې چې کـوم تـور پـرې پـورې شـي اویـا یـې دوسیه اړونـدې محکمـې تـه ولېـږل شـي، پـه میاشـتو میاشـتو زنـدان کـې ساتل کېږي.

نیـول شـوي کسـان د اعتـراف لپـاره پـه پټـو سـاتنځایونو کـې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنیوي یا منع کولو کانوانسیون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي.(**۱۵**مـه مـاده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ږده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نیوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسیون کې یې یادونه شوې، نیولې، یو لړ تدبیرونه او هڅې چې د یوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هیله لري، دا ټول د مدني او سیاسي حقوقو د تړون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ د یوې بې پرې او ناپېیلې محکمې له خوا د یوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعایت.
- ❖ د مدافع وکیل د ټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونیست حکومت استثنایي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېیلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (یو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبلیغاتي او ننداره ییزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شیندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکیل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخیستلای.دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. د یادونې وړ ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴ زکال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خاد مسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو تړون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت تـه پاملرنه وشي.

د مجازاتو د و سیلې په توګه دې د او سپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې ددې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې او سېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لېږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله دمدني او سیاسي حقوقود تړون ددې مادې پرضد عمل دی. دشوروي تېري کوونکی دولت دمدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسیون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سیمه کې له پورتني تړون او کانوانسیون څخه د سرغړاوي مسوولیت لري؛ آن که سرغړونکی د هغه غړی وي او که یا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسیون ۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانینو په واسطه د خلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه یې وژغوري.

دا قانوني تدبیرونه او هڅې باید ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقیم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹ز کال دډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانینو د تطبیق لپاره مسوولینو ته لاربښوده نظامنامه تدوین او نافذ کړه. ددې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانینو د تطبیق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي یا داډول کارونه وکړي او یا دې ډول هڅو په باب چوپتیا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ (مسوولیت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقیم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورویانو په خپله د شکنجې بهیر لیدلی او پر هغه یې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[1]

دویم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنایتونو تر عنوان لاندې، پر درېو

[1] - د(ب،ن،س) افغانستان د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۴ز کال ۳۹-۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلبنديو وېشلي ده. جګړه ييز جنايت، سوله يز جنايت او بشرضد جنايت.

۱- جګړه ييز جنايت:

د ملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسيرانو وژنې ته ويل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنيو د څلورګونو کانوانسيونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنايت د ټينګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر يو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخيست، د دې هوايي بمباريو په پايله کې، په کليوالي سيمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپيان شول، په مليونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[۱]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرينو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرينو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرينو شمېر ۵مليونو تنو ته نږدې شو.

درې مليونه افغانانو ايران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د يو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د يو ستر زبر ځواکي او يرغلګر هېواد د جګړه ييز ماشين او ويجاړوونکو وسايلو د

---

[۱] –(ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غميزې په باب نړيوال مسووليت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونې له امله، د افغانستان نیم نفوس تر هېواد دباندې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پر کلیوالو سیمو باندې د شوروي د هوایي ځواکونو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان او په ملیونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان:

د شپې ګرځېدنې بندیز په بهیر کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، دلوټ او تالان یوه پېښه چې زیاته رسوايي یې رامنځته کړه، دکابل تر اشغال یوه میاشت وروسته د کب میاشتې پر یوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی یې په دې ډول دی:

د روسي پوځ یو ډلګی سرتېري د شپې پر درېو بجو افغان لوی پلورنځي (فروشګاه بزرګ افغان) ته نږدې له خپلو موټرو څخه کښته شول، دنوي مارکیټ یو شمېر قفلونه یې مات کړل او د هغوی مالونه او شیان یې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسته یې پر دکانونو پترول وپاشل او بیا یې اور ورته کړ، چې د دې اور له کبله ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

یو څوکیدار دا پېښه له پیله تر پایه پورې لیدلې وه، وروسته یې نورو ته کیسه کوله، بیا د امنیتي ساتندویانو له خوا ونیول شو او داسې ویل کېږي چې ووژل شو.

مسولینو د اور لګېدو علت د برېښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټیوالو ویلې، که چېرې برېښنا شارټي کړې وای، نو تر او رلګېدنې وروسته به د ځینو مالونو او شیانو پاتې شونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښې نښانې پاتې وای، هځیوالو خپلو دکانونو ته چې لومړی تش شوي وو او بیا ورته اور اچول شوی و، په ډېرې نهیلۍ کتل.[۱]

د المان مسیحي دیموکراتیک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې دبشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم یو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهیر کې دافغانستان پرهر کلي او بانډه لږ ترلږه یو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې یې دوه کاله د طبیب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتیا او لوګر ولایتونو کې چې په سلګونو کیلومتره وګرځې نو له بمبار شویو کلیو نه پرته به نور څه ونه وینې. د ولایتونو په مرکزونو کې هم پر مارکیټونو او د استوګنې پرسیمو زورور هوایي بریدونه کېږي.

د وژنو ډېره زیاته برخه، چې شمېر یې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائید شویو او منل شویو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کیمیاوي وسلو، د بمونو چوولو او کیمیاوي ګازونو په وسیله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي شیزونه مسموم کړي دي.

دګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه یې شوې او همدانګه دروسانو له خوا د هغو ۱۲تنو وژل شویو ملکي وګړو د وینې او تشو متیازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدینو پرضد د(میکوتوکسین) په نوم له یو ډول کیمیاوي ګاز څخه ګټه اخیستې ده.

---

[۱]- نیازي امیدوار، ۱۳۷۵ل کال، دثورکودتالاملونه او پایلې، پېښور۱۳۷۸ل کال، چنګاښ، ۱۱۸-۱۱۹مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پرکلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل.د کره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[۱]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارایي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو(چې هغوهم تېرویستونکې تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه (ن،س،م) کمېټې دازادې لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبروري پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي ښه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې دا چې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

[۱]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹،۱۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.][1]

[(ب،ن،س) په ډاگه اعلانوي، چې شکنجه د هغه ځه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وايي، يو دود گرځېدلی دی.

بندیان(جنگي اسیران) دخاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انگړونو او پوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنگي اسیران، چې د جگړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهیر يې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د تول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، يا د شکنجې په مستقیمو برخوالو او يا هم دهغې د لیدونکو په توگه د شکنجې په مسولیت کې شریک گڼل کېږي.][2]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې دشورویانو د مستقیم او نامستقیم گډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف داسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وايي: ((نجیب او خاد په هرات کې لېونتوب پیل کړ، هو! پرته له پوښتنې اومحاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

[1] -(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.

[2] -(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پاڼو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸زکال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸زکال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱زکال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱زکال خپور شو، د عقیده یې زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

[1] – الکساندر مایوروف، په افغانستان کې ربښتیا څه تېر بدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹زکال ۲۷۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو کانوانسیونونو اود (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین دیرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني او مشروع حکومت د ملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت د ملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي اوبیا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله یې د ملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو دنورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه دا چې د یودولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډیپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخو کې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر۱۸۲۲زکال د ترکانو له خوا دیونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندېښنې وي او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخيستنه له منځه وړې وه.

پ.م.ديوپويي په همدې باب وايي:

په دوديز ډول دوه لاملونه ديو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنيو چارو کې د توجيه وړ ګڼي: يوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef) ده، چې د يوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا يې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ز کال د مسيحيانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهيسې په نړيواله کچه د داسې يو مانيز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړيوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر يووالی له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوی او ديو واکمن دولت په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوی دی.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکې دولت د کورنيو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړيوالو حقوقو له مخې دوه دليلونه وړاندې کېږي:

- يو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکې دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکی دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زيان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ييزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکی دولت او بلونکی هېواد د دوه اړخيز تړون له مخې يو بل ته ژمن وګڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د یوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې شرایط پوره شوي دي او که نه؟[۱]

موږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وکړو، اوس دا خبره کوو، چې ایاد کابل کمونیست او شوروي دولت د بهرني یرغل پروړاندې د مشروع دفاع په دریځ کې [لکه څنگه چې یې ادعا کېدله] وو او که نه وو؟ باید ووایو: لومړی هغه څه چې شوروي ادعا کوله حقیقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهدیداوه (دا خبره به هم وروسته سپینه کړو).

دویم که چېرې د مشروع دفاع له حق څخه گټه اخیستنه مطرح وای،نو له دې حق څخه باید یوازې د مقاومت ځواکونو گټه پورته کړې وای، نه یو بهرني یرغلگر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونیست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د گټې اخیستو اجازه ولري، نو هغه شرایط، چې د هغو په چوکاټ کې د مشروع دفاع حق څخه گټه اخیستل کېږي او دواړو کمونیستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېری کړی، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د یرغل پر وړاندې یوه لنډمهالې نړیوال هڅه او تدبیر گڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبیر څخه یوازې هغه وخت گټه اخیستل کېږي، چې د هغه په لړ کې امنیت شورا، د نړیوال امن او سولې د ټینگښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

[۱]-پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۴۱۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې له مخې د مشروع دفاع له هڅې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا د نړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا ترڅارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(دمشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلې وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یانې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه د ملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د **۱۹۷۹**زکال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر **۱۹۸۳**زکال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[۱]

---

[۱]- دپ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، **۱۹۹۳**زکال، **۷۲**-**۷۷**مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانينو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،ديوپويي)) دوينا له مخې بايد ووايو، چې دا غوښتل شوي لاسوهنه د هغو شرايطو په چوکاټ کې چې ((ديوپويي)) يې يادونه کوي عياره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفيظ الله امين د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دليل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د يرغل په لومړيو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په ښکاره ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولگي يې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې يو ډول غوښتنې لپاره اصولي دريځ نه درلود. دا حکومت له شوروي يرغل سره يو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له يو بهرني هېواد څخه د داسې يو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د يرغل زېږنده وي، ددې ښکارندويي کوي، چې دلاسپوځي او اشغالگر ترمنځ د اړيکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری گڼل کېږي او په حقه ويلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنگه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفيظ الله امين حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نو ځکه زموږ د هېواد په کورنيو چارو کې يوه بشپړه لاسوهنه گڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګواښوله، نو ځکه يو پوره اوبشپړ يرغل ګڼل کېږي.

دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورينو د افغانستان د کورني اوبهرني سياست په طرحه کولو او دهېواد د سياسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود ، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ ځرګند تېری ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچينه (د دولت ريس، دحکومت ريس، انقلابي شورا ، مرکزي کمېټه اونور) معلومه نه شوه.

سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد ، په عملي ډول ددې مرستې ! تائيد وونکی ګڼل کېږي. خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو يوه اټکلي سرچينه وګڼو ، نو بيا هم بايد ووايو ، چې دې حکومت کوم مشروعيت نه درلود ، د خلکو د رايو له مخې نه و رامنځته شوی او دملي واکمنۍ يوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نيولې وه.

ب- شورويانو ادعاکوله، چې افغانستان ته يې د ۱۹۲۱زکال د دوستۍ تړون له مخې مرستې ورکړې دي ! شورويانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹زکال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې يې د بهرني يرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځای پر ځای کړي دي.

پورتني دواړه تړونونه پر يوبل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسليک شوي وو ، چې شورويانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحيه په پام کې ونه نيوله. سر بېره پردې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. د دې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه او کله چې د امنيت شورا خپله په نوبت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او د دې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنی لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو د لېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم د دې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په ديخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارتېنس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې د ستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازیتوب بڼه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، یوازې به له اله ګوله کوونکو سره مخ و، نه د ملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای یې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هیله وکړي، نه له یو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه د ډله ییزې مشروع دفاع لپاره ښه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور د خپلې دویمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنیو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نو بیا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشر ضد جنایت:

بشر ضد جنایت د هغو جنایتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه سزا وړ ګڼلي دي. هغه بشرضد جنایتونه چې شوروي یان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځینې یې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه، د سیاسي، مذهبي او توکمیزو انګېزو له مخې د خلکو ځارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیویارک د ۱۹۴۸ز کال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.

روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه اوګولۍ ورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه یې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تېښتې وس نه او چارنه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.

د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وایي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه و ورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.

پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېریې (۱۳۰) تنو ته رسېده.

یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نیټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.

استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴ تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایۍ او ټپي حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.

ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستانو له خوا د هغوی دماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وېرېدلي وو))[1]

((شورویانو د ۱۹۸۲زکال دمې پرمیاشت دمقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې دبمونو او ګولیو باران ووراوه، کورونه وران او دکلیو په زرګونه اوسېدونکي ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴زکال د فبرورۍ پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰کیلومترۍ کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسېدونکي یې ووژل اوبیا یې د هغوی مړي دکاریزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول.. روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول اوټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹زکال دمارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول اوکمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شورویانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نبغ په نبغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

---

(۱)–البدرجریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

(۲) -زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

(۳)-زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو ښځه زیات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) یې بېوسلې وګړي وو ، ووژل شول.))[1]

[1] - زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنيو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټوليز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. بېوسلې کسان، د جګړې پر وسايلو يو ډول بنديز (د جګړې وسيله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ويل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې بايد د پوځي او ملکي عملياتو په بهير کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپير وکړي. د جګړې موخې بايد پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي ير غلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحيې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځايونو باندې د هوايي بمباريو د کولو او توغنديو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدينو د ځارنې پر وخت يو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځينې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګيو د ځارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سيمې د يوه کارېز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زيات وګړي د کيمياوي بم په واسطه مسموم کړل او ويې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کليوالي سيمو باندې د شوروي د هوايي بمباريو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپيان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـوي او وژل شـوي دي. مليونونـه تنـه مهـاجر شـوي، غلـه دانـه او څاروي له منځه وړل شوي دي))[۱]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکساندر مـايوروف وايـي: ((د فبـرورۍ د څوارلسـمې ورځـې پـه لومړۍ نيميايي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې يوه لـس کسـيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد تـه څېرمـه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پتېيلې وه، چې خپـل کنـډک نـه د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ لـه ځانـه سره يوسي، کله چې (ک) اود هغه ډله ديو ختيين کور لـه دېوال نـه د پسـونو پـه لټـه ور واوښـته، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان پـه نظر ورغلل. يوه واړه ضـابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پېغلوټې بدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نـورو هم اور بـل کـړ، دلتـه دغـه واړه ضـابط خپـل عسـکري بـالاپوش غورځولی او د يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زموږ انترناسيونالستانو د سپينږيرو او ماشومانو تـر مخـه تـر پايـه د ښـځو پـر عـزت تېـری کـړی و. دا تېـری دوه سـاعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، پـه ژړا او نـارو لـه خپلـو مېنـدو سره د مرسـتې هڅـه کولـه. سـپينږيري چې لړزېدل خـدای(ج) تـه زارۍ پيـل کـړې وې، چې رحـم پـرې وکـړي او ويـې ژغوري.

[۱]– د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شېبه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمڅي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختیین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کنډک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوال د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه بریدګی پېژندلی و.))[1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې څارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر(۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اند ښنو پرته، د سیاسي فکر و خیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت (په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

[1] -په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ پېښور، ۱۹۹۹ز کال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زرګونو نور سياسي کسان بنديان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقيده يي زندانيانو ته د بيان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادۍ، چې د قوانينو له خوا تضمين شوي دي، د سوله ييزې ګټې اخيستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشينی کړی دی.))[۱]

((د اردو په تشکيل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سياست يو بل اړخ و.

د کابل کمونيست حکومت تل د يوې سيمې او قوم له پوځي ټولګيو څخه د بل قوم د سيمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخيستی دی.

د دري ژبو او په ځانګړي توګه د پښتنو سيمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سياسي موخو لپاره، له قومي کينو نه د ګټې اخيستنې ځرګنده بېلګه ده.))[۲]

د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.

پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې ادارې يوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

[۱] –(ب،ن،س) افغانستان، دسياسي زندانيانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
[۲] –تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په اندول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، د څرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

د هېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې د ماتولو او د افغانستان د ويجاړې لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړې. (چورلکو له هوا څخه د ښارويو رمې په نښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) [1]

[1] –برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لارښود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنیو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسوولیت کې د کابل کمونسیت حکومت او شوروي یرغلګر ځواکونه دواړه شریک دي:

د افغاني کمونیستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لاربنود چارواکي، دخاد غړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولویې څارنوالۍ غړي، په جګړه ییزو جرمونو کې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زیات مسوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

دمقاومت غورځنګ

(د شوروي تېري پړاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نو د ((مقاومت پرمهال) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو او د مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورني حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لار کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کارونې اصولیت د بر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو تولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

---

[1] -دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**زکال، **۵۰۲**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسميت پېژني. په همدې ماده کې دا حق يو ((طبيعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبيعي)) نومونې کارونه يوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبيعي ګڼلو نتيجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د يو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبيعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دويمې مادې څخه يوه استثنا ده. دا ماده په نړيوالو اړيکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني يا ډله ييز ډول (د پوځي ترونونو له لارې) ګټه اخيستل کېږي.

د (م،م،م) منشور **٥١**مه ماده څرګندوي چې د يو (وسلوال يرغل) پروړاندې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، بايد د امنيت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټينګښت لپاره د وسلوال يرغل پر وړاندې (د منشور له دې څپرکي سره سم) يو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخيستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خو بيا هم هېڅ دليل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنيو ځواکونو) د ايستلو په باب د امنيت شورا پرېکړې ددې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې حق څخه ګټې اخيستنې په نړيواله کچه جهاد ته لوی پرستيژ ورو باښه.

دويم: د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دريځ: تر **۱۹۱۲** زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانيانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبيق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلورو واړو کانوانسيونونو (**۱۹۲۹**،**۱۹۲۵**، **۱۹۹۳**،**۱۹۴۹**) لپاره ديوې ګډې دايمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

ددې مادې له مخې ترون د يو غړي هېواد په خاوره کې د يوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړيواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او اله ګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضميناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د **۳**مې مادې د تدوين پر وخت، لاسليکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له بانډتيزم Bandetisms څخه د راپيدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدوديت په اړه اندېښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د يوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به ددې ډلو تشخيص زيات کړي او هغوی به د خپل سياسي دريځ ټينګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړيوالو کلاسيکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د يو اړخيزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (اله ګوله کوونکي) د شخړې د يوه لوري په توګه وپېژني. دا پېژندنه به خپله اله ګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمينونه (چې په خپله يو کانوانسيونګوټی ګڼل کېږي) د جګړه ييزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتيک ډول پلي کېږي. په بله وينا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنيو ځرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو د هېواد کورني نظام ته ورننوزي: دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد يې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت يونا پېيلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوريو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې يو لوری دی. خو له دې سره سره يې بيا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښوده.

((پروفيسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د الهګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفيسور پنتو(Pinto) بيا د دې خلاف عقيده لري او وايي: چې الهګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې يوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړېوال نظم لپاره يوازينی. واکمنه سرچينه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[1]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر الـه ګولـه کوونکـود ځینـو واکونـو د پلـي کولـو ټینګـار کـوي، پروفیسـر((پـانتو)) پـرې کومـه نیوکـه نـه لـري، خـو دی د تړونیـزو (کانوانسیوني) او نا تړونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وايي: په کورنۍ جګړه کې د تړونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو، سرچینې له خوا ترسره شي،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

الـه ګولـه کـوونکي د نړیوالـو عمـومي حقوقـو د(عمـومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لـوري پـه توګـه د الـه ګولـه کوونکـو پېژندنـه د قـانوني او برحـال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو تړونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشـري حقوقـو پـه چوکـاټ کې هېڅکلـه دیـوې حقـوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

[1] – شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادونې وړ ده، چې د (اله ګوله کوونکو) نومونه د يو قانوني دولت پرضد ،يوې باغي ډلې ته کارول کېږي، په افغانستان کې دملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د کابل کمونيست حکومت، ديو بهرنې يرغلګر ځواک له خوا پر خلکو تپل شوى و او مشروعيت يې نه درلود.ددې حکومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و، چې د جهاد لپاره د خلکو دبشپړې او پوره ارادې ځرګندونه يې کوله. تر لاس لاندې بحث کې دالـه ګولـه کوونکو موضوع لـه راګډولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه کړو، چې دکابل حکومت په اصطلاح ((اشرار)) او دافغانستان خلکو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانينو تابع ګڼل کېږي.[1]

رښتيا خبره دا ده، په داسې حال کې چې د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکي دولت د جګړې حقوقو او دبشر د حقوقو نړيوال لاسليکوونکي ګڼل کېدل او په همدې نامه يې ددې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواکونو چې نه کومه حکومتي اډانه درلوده اونه يې دنړيوالو تړونونو د لاسليک واک، له کومې حقوقي دندې او الزام پرته يوازې له اخلاقي پلوه د نړيوالو تړونونو پر منلو مکلف ګڼل کېدل.

ددې تړونونو ځينې يې داسې احکام لري، چې يوې وسلوالې ډلې ته که څه هم حکومتې اډانه ونه لري، دنده سپاري،چې د تړون

---

[1] -(په کورنيو شخړو کې د نړيوالو قوانينو پلي کېدو پراخيتيا) دلومړۍ برخې لومړى څپرکى، ٣مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په نظر په دې ځای کې د وسلوالې ډلې يوازې اخلاقي مکلفيت مطرح دی.

((پته دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبيه کول دي، هغه وخت چې مدرني جګړې پر جګړه ييز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډينه له منځه نه وه وړې،((جګړه ييز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزياتې د مخنيوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزايي مسووليت ديوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تړلارې د لومړۍ مادې او د ۱۹۴۹زکال د کانوانسيون د ۴مې مادې له مخې په يوه نړيواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښي کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې ديو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه او بهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د يوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

[1] -موريس تورلي ،دبشرنړيوال حقوق، پاريس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: دډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.

ب: دډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.

ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.

د: د جګړې په بهير کې دجګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمود خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.

د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي، چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبيق وړ نړيوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))

((که چېرې يو جنګيالی ددې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنايت.

بشر ضد جنايت

۱- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1] – شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴ز کال، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله نښه ولي او هدف یې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په نښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غویي پر میاشت د کابل-جلال اباد لارې وربښمو تنګي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي ګاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وګړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې او له ټولو شرعي او انساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست د نیولو په مناسبت داسې جشن ! جوړ کړ، چې د بشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، داسې یو جشن ! چې چنګیز او هلاکو یې هېرول. دا داسې یو جشن ! و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل او د خوست د کورونو د تیرانو او دړو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

[۲] – فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.
[۱] – عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.))[۲]

... دهغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غویي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، دکابل په بېلابېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ او زیات خلک ټپیان شول. د خلکو مال او شتمني لوټ شوه او په ځینو ځایونو کې د هغوی پر ناموس تېري وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنو ته رسېده.))[۱]

لوستوني باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل او دخلق و پرچم ډلو غړي بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي او بیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

---

[۲] - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.

[۱] - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د بښـنې نړيـوال سـازمان (ب،ن،س) تـه د اسـې ګزارشـونه رسـېدلي، چـې پـه دښـتو کـې لـه کـومې محـاکمې پرتـه دولتـي او شوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا ګزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه کوي، چې د ۱۹۸۷ز کال په پای کې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان کې اعدام شوي وو. دغه راز ګزارش ورکړل شوی چې همدې ډلې د ۱۹۸۸ز کال د نومبر په لومړيو ورځو کې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم په پوسته کې ځای پر ځای شوي وو، اعدام کړي دي. ليدونکو ګزارش ورکړ، چې دوی ټول تر پولې هاخوا د پاکستان په خاوره کې له محاکمې پرته اعدام شول.

د يو ګزارش له مخې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتي سرتېري او افسران تر خپلې تسليمۍ وروسته ووژل. په يوه پېښه کې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ په ۱۳ کيلومترۍ؛ ثمرخېلو په سيمه کې، چې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ په لومړيو کې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شوروي اسير شوي سرتېري هم له محاکمې پرته ووژل شول.))(۱)

((د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواکونو د لوګر دواخجان په سيمه کې، د اسلامي حزب په يو کمين کې

---

(۱)- (ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م کال، نومبر، ۳۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د **۵۳**مې فرقې یو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))[۲]

پر **۱۹۸۹**ز کال د کابل کمونیست حکومت سرتېرى احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستى ګزارش تر لاسه شوى، ددې څرګندونه کوي، چې دى تر **۱۹۹۱**ز کال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته د هغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))[۳]

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزاورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییز ډول وژل کېدل))[۱]

((د **۱۹۹۲**زکال د اپریل پر **۱۳**مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (**۵۰۰**) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د **۱۹۷۸**او **۱۹۹۲**م کلونو عامه وژنې دي.))[۲]

---

[۲] - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، **۱۳۷۷**م کال، **۵۷۱**مخ.

[۳] - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**م کال نومبر، **۴۲-۲۴**مخونه.

[۱] - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**زکال نومبر، **۳۰** مخ.

ب- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسیت رژیم په پېر کې پوهان او کارپوهان یوازې د یوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نو ځکه خو یې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم د مجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ییز حل پلویانو په تور، د مرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځینو وختونو او ځایونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخیستل کېده.))[٣]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو (روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهیدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (١٩٨٢م کال، نومبر)، بهاوالدین مجروح (١٩٨٨م کال، فبروري)، محمد ذاکر (١٩٨٩م کال، نومبر)، سعادت شګیوال (١٩٩٠م کال، د مارچ ٢٢)، عبدالرحیم چین زایي (١٩٩١م کال، نومبر)، عزیزالرحمن الفت، غروال، ځدراڼ، انجینر عزیزعثمان، نجم الدین مصلح، مینا کشور او نور...))[١]

---

[٢] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ١٩٩٢م کال ٧٢مه ګڼه، ١٢مخ.

[٣] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ١٩٩٥ز کال نومبر، ٢۴مخ.

[١] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدینو تروا کمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کروخیل، عبدلحکیم کتهوازی (١٩٩۵م کال، نومبر) او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له پیله بیا تر ننه (۲۰۰۰ زکال تر جولای) پورې موده رانغاړي، د دې مودې په بهیر کې لومړی مجاهدینو او یا وروسته (۱۹۹۴ زکال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳ کلونو په بهیر کې یې د کمونیستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه یې ګاللي وو، خو په سر شاره روح او غرور یې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پیل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بیا مجاهدینو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونیستانو او شورویانو څخه کم نه دي. په ځینو ځایونو کې یې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو ګټه اخیستنه:

د ۱۹۹۹ زکال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونیست حکومت د واکمنۍ په بهیر کې د خپل سیاسي دریځ د توجیه لپاره د ((اردو و سیاست در سه دهه اخیر افغانستان)) په نامه یو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخیزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو او د شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شویو جنایتونو په باب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښیارۍ یې له هغو ځخه چې یو شمېر مجاهدین پرې تورن دي، په ژوره توګه او د شیطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار یې ددې لپاره کړی، چې د کمونیستانو په انډول د مجاهدینو د ګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خیر او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدین زیات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلایي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاریانو، چې کله د مجاهدینو بریاوې ولیدې، چې له وژنې او ویجاړۍ پرته بل څه نه و، نو ډاکټر نجیب الله سره یې مینه زیاته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجیب د وخت په فکر، نه په خپله د نجیب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې دیو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو ښېشکه ډېر زیات توپیر په کې لیدل کېږي، نو ځکه خو ډاکټر نجیب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسیاست) کتاب نه یوازې دا چې په هېواد کې د کمونیستانو جنایتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د یو شمېر مجاهدینو زیات په خپله د هغې یرغلیزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پیل ګناه

(۱) – عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زاریو موکولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي، بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه د ملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ور نه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګډ کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))[1]

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوڅ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

---

[1] - عظیمي، م.ن. اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((...خو زياتو او سېدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډۍ، سرې وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهيسې د تېر نظام د ړنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته يې د نجيب الله درژيم د ړنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بيا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډيو ته د پای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(٢)

له پورتنيو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونيستان د خپرنيزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نړدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نويو سياسي ډلو دجوړولو له لارې، زياتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدينو له سياسي او پوځي تېروتنو اوزياتيو څخه ګټه پورته کړي.هغوی هڅه کوي د کمونيست حکومت دواکمنۍ پر وخت، له شويو جنايتونو څخه دملي او نړيوالو عامه افکارو پاملرنه ددې نويو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنايتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدينو دنويو سرغړونو تر سيوري لاندې راولي اوپټ يې کړي. هغوی د خپلې دغې هيلې د خړوب په برخه کې يو څه بريالي شوي هم دي. په څو ورستيو کلونو کې افغاني ټولنې اوکړې زياتره د مجاهدينو پر تېروتنو غربېږي اولويديز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د يوې ګډې ليکې په جوړولو سره، پر جنايتونو، تورنو کمونيستانو ته سياسي پناه ورکوي.

(٢) - عظيمي، م.ن. اردو وسياست، پېښور، ١٣٧٧ل کال، اوړی، ٢١٧مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ځارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هرډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به ویني.

یو ځل بیا دیادونې وړ بولو، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خو دژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو، پر کورنۍ جګړې باندې دژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: سرغړوني

۱- جګړه ییز جنایتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنیـو څلورګـوني کانوانسـیونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ یو جنګي جنایت بـولي. د جګړې لـه قوانینـو څخـه د سـرغړونې دا نښـې نښـانې پـه بادغیس ولایت (د افغانستان شمال لویدیځ) او پـروان ولایت کې لیدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بـادغیس ولایـت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګـړې د پېښېدو لـه وېرې خپـل استوګځایونه پرېښـودل. لـه پورتـه شـمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې تـه نږدې راټول شوي وو. پـه عشـق اباد کې د (م،م،م) د مهـاجرینو د عـالي کمېشـنرۍ استازی وایي: د سیمې د پښـتنو پـر ضـد د ازبـک ځواکونو لـه خوا یوه بشپړه توکمیزه پاکونه روانه ده، ددې کارعلت له طالبانو سره د پښـتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسـمبر پـر لسـمه نېټـه د طالبـانو د بهرنیـو چـارو وزیـر د بادغیس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پـر قهـرجن او نـاوړه انسـاني چلند اعتراض وکړ.))[۱]

((د ۱۹۹۹زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاریکـار او جبل السراج ونیول، له دوارو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپیان شول.

---

[۱] د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر دري ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يووړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات څرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نوموړی د خپلو پوځي موخو لپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومي خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب – د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړه ييزو اړتياوو له پلوه دتوجيه وړ نه وي، جنګي جنايت اود سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، دکارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټوليز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو وسياست درسه دهه اخير افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونيستانو په انډول، د مجاهدينو دګناه پېټې دروند وښيي، نوځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په راننوتو سره ((هره څلورلار کې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قوماندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قوماندان شخصي مال ګڼل کېده اود هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. داسې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ اود توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هغه وخت په کابل کې د انساني تمدن هېڅ نښې نښانې پاتې نه وې. برېښنا، اوبه، ګاډي او ټليفون چې د تمدن ښکارندويي کوي، نه وو. مغازې او هټۍ لوټ شوې او يا دلوټ له وېرې تړل شوې او مېخ شوې وې. سړکونه او ودانۍ په زرګونو ګوليو، توغنديو او توپونو سوري سوري شوي وو، په هره سيمه کې، هر غره او کوڅه کې ژورې کندې ايستل شوې وې، دا کندې تيارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختيا او انساني تمدن پر تابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))(۱)

((پر ۱۹۹۲ زکال د افغانستان اسلامي دولت ترجوړېدو وروسته، په کابل کې وسلوالې ډلې چې د قومي او مذهبي انګېرنو له مخې جوړې شوې وې، نه يوازې پر خونړيو خپلمنځي جګړو اخته شوې، بلکې د خلکو بنديانولو، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټونې او د ښځو پر عزت باندې تېري ته يې هم لاس واچاوه.))(۱)

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه کړې وه، پر ۱۹۹۲زکال د جمعيت او پرچم ائتلاف د (م،م،م) د سولې پلان پرضد د يو سياسي سازښت له لارې په کابل کې واک تر لاسه کړ، جمعيت تنظيم (پردې او ښان خيرات کړل) پرچم ډلې ته يې زيات امتيازات [له هغې جملې نه عمومي بښنه] ورانديې کړل، ځکه چې پرچم ډله دنومړي تنظيم، چې له خپلو ځواکمنو، سياسي او پوځي سيالانو

---

(۱) - عظيمي، م.ن: اردو و سياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.

(۱) (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غټو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو د باور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبد الباقي ترکستاني پر **۱۳۷۳**ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې دا سې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، د دې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

د ښځې نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د **۱۹۹۵**ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله دربیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې څپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د **۱۹۹۵**ز کال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د دربیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

---

[1] - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغل وکړ، د کورنیو ټول غړي یې ووژل او یا یې وتښتول. د کورونو مالونه یې لوټ کړل او پر هزاره ښځو یې تېری وکړ...

په سیمه کې روغتیایي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسیرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسیرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قومندان د خپلې واکمنۍ په سیمه کې یوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي. د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سیمو کې زیات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د یوې عادلانه محاکمې له دودیزو معیارنو سره سمون نه خوري. په زیاترو برخو کې یوه محاکمه د هغه امر د په رسمیت پېژندنې لپاره دایرېږي، چې د قومندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه د دعوې وکیل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته یې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا یا غلا.

په کونړ او کندهار ولایتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته یوازې د قومندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

[1] -(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپټمبر، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته بربښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو(ژېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یو ازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویې سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي.د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

---

(۲) -(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېري دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې دزندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات یې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره له لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د یوځي مورچلو کېندلو او دماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظار شورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې دپخواني خاد څو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې دنیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کاڼو د ښوېیدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷زکال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنو ته رسېده، یو شمېر بهرني خبریالان داګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانیانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ایستل کېدل، غذايي وضعه يې ډېره بده نه ښکارېده.))[۱]

د ۱۹۹۹زکال د فبروری میاشتې پر ورستیو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز یو هیئت د بلخ ولایت زندانیانو حالت د څېړنې په باب مزار شریف ښار ته سفر وکړ، دې هیئت پېښور ته تر خپل راتګ وروسته دیو خبري کانفرانس په ترځ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانیانو سره د مستقیم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانیانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[۲]

په داسې حال کې چې د ژنیو ۱۹۹۳زکال کانوانسیون هغه ډله یا سرچینه چې اسیران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسیرانو سره (ن،س،م) کمېټې د لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو د لیدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پردې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته يې د زندانیانو د لیدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[۲] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷زکال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت دکتنې دمخنيوي له کبله، له عبدالمالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د ۱۹۹۷زکال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونود ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷زکال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځايونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانيان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲زکال څخه تر ۱۹۹۶زکال پورې سيالو ډلو په ځانګړې ډول، دکابل په جګړو کې د ملکي اوپوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷زکال د جولای پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتو لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹زکال، ۸۴مه ګڼه،۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷زکال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې د ژنيو کانوانسيون او د هغو ۳نمبر ضميمه پروتوکول له اسيرانو څخه غچ اخيستنه او هغوی ته په ډله ييزډول سزا ورکونه ډېر سخت جنايت بولي او د سزا وړ يې ګڼي. د غچ اخيستنې له مخې د اسيرانو ډله ييزه زړه بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷زکال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاريس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه) د لي براسيون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ګڼې) او د بښنې نړيوال سازمان (۱۹۹۷م کال، سپټمبر) د راپور په حواله ليکي: ((نړيوالو خپرونو د شبرغان په اړوند و سيمو کې له ۲۰تر ۳۰ کندو او کاريزونو (د کاريزونو سوريو له ۱۰-۳۰مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې(۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړی راپورټر (شونګ شون يګ) په سيمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي دا ومنله چې پر سلګونو اسيران او زندانيان کاريزونو ته غورځول شوي، وروسته يې د کاريز خوله دبم په واسطه الوزولې ده، په هر کاريز کې ۱۰۰ جسدونه ليدل شوي دي.

اسيران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته يا ژوندي او يا که مقاومت يې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاريزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بيا د کاريز پر لوري ډزې شوي او خوله يې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بيا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه يې اواره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو برخو کې لا د کاريز ژوروالى دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځاى شي.

خبريال کولاى شي دانسان دبدن يوه برخه ؛چې داوبو سطحې نه رابهر شوې وه، ووينې.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) يو وياند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړى په ځاه ګانو کې غورځول شوي او بيا وژل شوي دي.

په پاکستان کې يوه لويديز ډپلومات هيله ښکاره کړه، چې (پروژنې تورن) مالک دې د هماغه برخليک انتظار وکړي، لکه د پخوانى يوګوسلاويا جنګي جنايتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګڼو جنايتونو يوازينۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتيا وښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره يې يو کميسيون وټاکه، په خواشينۍ سره چې ددې کميسيون کار دوام ونه کړ اود هغو مسولينو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشينۍ سره چې هغه وخت افغانستان داسې يو مسول حکومتي کادر نه درلود، چې په ټينګار سره نړيواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعيت تنظيم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې يې استازى درلود، دې مسلې ته لېوالتيا ونه ښوده او ان هڅه يې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسيه غلې او ويې ساتي. د طالبانو

---

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰-۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و، په نړیواله کچه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹ز کال د ډسمبر پر **۵**مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ، چې د افغانستان په دربو لویو ښارونو کې ۱۲ څارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبار مجله د پاکستان چاپ مسلم جریدې له خولې لیکي: ((۱۹۹۷ز کال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه د مزارشریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډله ییزې وژنې نښې نښانې لیدل شوي دي. دښځو، کوچنیانو او سپینږیرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً له شکنجې او دبدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو، په یوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویل: دا وژنه د طالبانو دپرشاتګ پروخت دهغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و، چې د وسلې پټ ځایونه وښیي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه ددې څرګندونه کوي، چې په بلخ کې په ډله ییزه توګه ناپښتانه وګړي نیول شوي دي. نیول شوي کسان پټو ځایونو ته لېږدول کېدل، ملکي هزاره ګان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۹۸ز کال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملا محمد عمر خپلو پلویانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسیران ونه وژني.] [۱]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ ز کال د سپتمبر پر ۳مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شریف د فتحې پروخت یې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.)) [۲]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ز کال د بامیانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ییز ډول د ملکي وګړو دوژنې یادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد یادونه. ملا محمد عمر په داسې حال کې چې د مخالفینو وژنه تائیدوي، زیاتوي چې دا کار د مخالفینو له خوا په سیمه کې د طالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلویانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.] [۳]

ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظیمونو؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعیت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، د بې دفاع ملکي خلکو د استوګنځایونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غوندارۍ په څېر، د ښوونځیو، روغتونونو په ګډون، د ښار د ملکي وګړو د راټولېدو پر مرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سیمې بمبارولې. د دې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او ۲۸مخونه.
[۲] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.
[۳] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[۱]

[د(ب،ن،س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴زکال د ډسمبر پرمیاشت د توغندیو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰تنه ټپیان شوي دي.][۲]

((د ۱۹۹۲زکال له اپریل څخه راپه‌دېخوا دټولو ډلو له خوا د درنو وسلو دډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

دا سې ښکاري، چې ددې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده ددې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[۳]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو دپیدا کولو لپاره راټول شوي وو ،(کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو ، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، دربیمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي وتوغول.))[۴]

[۱] –(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

[۲] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

[۳] - د(ب،ن،س) ، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴، ۴مخونه.

[۴] - د(ب،ن،س)۴۷ ، ۴۹مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په داسې حال کې چې يو زيات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سيمو باندې بريدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشيني دی، چې ډېر بريدونه پر استوګنځايونو او يوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځايونو باندې خپل بريدونه توجيه کړي، ادعايي کړې، چې دهغو سيمو او سېدونکي د سياسي ډلې ملاتړي وو.))[1]

يوه ليدونکي د والي اسمعيل خان د غچ اخيستونکي بريد په باب چې د ۱۹۹۵ زکال دمی پر لومړيو ورځو کې په فراه ولايت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وويل:

((هغوی زيات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغوځول، چې دهغو له کبله(۲۲۰-۲۵۰) تنه ووژل شول. زياتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه يې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه يې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، ځو ورځې هېڅ کومه پوځي هڅه نه وه، خو د اسمعيل خان ميګ ۲۱، ميګ ۲۳، سو ۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځايونه يې بمباري کړل، کورونه يې ويجاړ او ډېر ملکي وګړي يې ووژل.))[2]

[1] - د(ب،ن،س) ۴، ۲۴ مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غميزه، نړيوال مسوليتو لندن، ۴۹، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پر مهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او دیني ډلو غړي د برځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناڅرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه د زیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړی مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپریل کابل ته ننه شوې، (د احمد شاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی د زیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لړکی، د اسلامي اتحاد له پښتنانه تنظیم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغی. د کابل د افشارو په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[1]

---

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپتمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوار ترمنځ لومړی په ماموړینو کارته اوبیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډیو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شو وو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول اود هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))(۱)

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي اود هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تر واکمنۍ لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نودوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعاکوي،چې د هغوځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))(۲)

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې دملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))(۱)

---

(۱) – عظیمي، م،ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال،نومبر، ۱۲مخ.

(۱) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال،نومبر، ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۲ز کال د نومبر د ۲۷مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وايي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړی دی.

همدا رنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته د لومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې اوسېدونکي یې له مسعود نه د اړیکو همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې را مهاجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۲ز کال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۲۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۲ز کال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰ تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(ب،ن،س) په وینا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بندیان کړل، هغوی په څرخي پله زندان کې تر سختو شرایطو لاندې بندیان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفینو د طالبانو زیات پلویان په زندان کې واچول.))[۳]

(۲) - د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال،۷۴مه ګڼه ۲۳مخ.

(۳) - بي بي سي راډیو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو مابنامنۍ خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو او ګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې ښه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په انډول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا د مجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند د نظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره د مدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. د لته د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عـام خلـک د جګـړې پـر نړیوالـو قوانینـو نـه پوهېـدل، ددې قوانینو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچینې هم دداسې قوانینو د پلي کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کـې د (ن،س،م) ، د بښـنې نړیـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هیئتونـو ، د جګـړې لـه مقرراتو څخه دخلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپرونې ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسـلم حقـوقي اصل دا دی، چې لـه قوانینـو څخـه نـاخبري، سرغړونکي لـه پـړې نـه شـي خلاصولای، لکـه څنګـه چـې دمخـه مـو اشـاره وکـړه، کلـه چـې جګړه پیل شي، دهغې ګډونوال؛ هـم دولـت هـم مخـالفین، د هغـې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
جنايتکارانو ته د سزا ورکولو اړتيا
په يوه خپلمنځي افغاني غونډه کې
دموضوع طرح کول

لومړی جنايتکارانو ته دسزا ورکولو اړتيا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنايتونو تورنو کسانو دمحاکمې اړيتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ز کال داپريل مياشت دکمونيست- مسلمان حکومت له خوا جنايتکارانو ته دبښنې د اعلان په باب يو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونيست حکومت د بهرنيو جارو وزير عبدالوکيل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهير کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد دکودتا جزئيات طرح شول، د ۱۹۹۲ زکال د اپريل پر ۲۰ مه نېټه له خبريالانو سره دخپلې مرکې په ترڅ کې څرګنده کړه چې: ((بښنه تر غچ څخه ښه ده) دمسعود تر خبرو۱۲ ورځې وروسته دجهاد لارښودي شورا(جهادي شورا) د برهان الدين رباني په رياست غونډه وکړه، هغه عمومي بښنه چې نوښتګر يې مسعود و(نه لکه څنګه چې اوازه وه،چې مجددي دی) تائيد کړه.

دکمونيستانو د بښنې اعلان، د هغه تړون يوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، دکابل د نيولو لپاره له نظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا سره یو سیاسي او پوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږېږو. اوس پر دې خبرې ټینګار کوو، هغه مسلمان- کمونیست حکومت چې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پر میاشت یې په کابل کې واک تر لاسه کړ، په داسې یوه دریځ کې نه و، چې د جنایتکارانو پر سر د بښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې یو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، یو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسایلو کې یې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنایتکارانو ته د بښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغزېدلي مراتب نه وو، په بله وینا د مجرمینو بښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئیس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنایتکارانو بښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پر ضد یې هڅې کړي، د لویې جرګې او یا د لویې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنیو د لاسپوځي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې بښنې اعلان، چې یو لاسپوځي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د یو سیاسي سازښت لاره چاره وي، په رسمیت نه پېژني او د هغې ورځې په هیله دي، چې لویه جرګه او یا ټاکل شوی ملي حکومت له جنایتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زیات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخې، سرغړوونکو څخه د پوښتنې غوښتنه کوي، له هغې جملې نه:

الف- د داسې يوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي يې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او يا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسوليت احساس وکړي، د چارو د مسولينو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شوني نه دي.

افغانستان بايد خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاريخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پيغام ورسوي، چې هېڅ يو ملي خيانت او هېڅ يو ملي خاين بې پوښتنې اوبې سزا نه پاتې کېږي، دا د راتلونکو غميزو د مخنيوي يوازېنۍ لار ده.

ب- د يوې قانوني سرچينې له خوا د جنګي جنايتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کينه او غچ چې ټولنيزه سلامتيا زيانمنوي، له منځه وړي او د ملي پوهاوي او ټولنيزې سولې د ټينګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنايتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونيستان يو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول دافغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دايمي ډار کې ژوند کوي، واقعيت دادی، چې پر جنايت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اتکل دی چې د ګوند د ليکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نو بيا هغوی حق لري، چې له ځاني کينې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي او بايد ويې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستي او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له نااندېولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته دنړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي(دبشرحقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانګو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتونو څېړنې لپاره د یوه خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سیمینار کې چې د بشر حقوقو د بېلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلابېلو کورنیو او بهرنیو لیدلوریو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمینو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سیمینار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سیمینار په افغانستان کې د جنګي جنایتونو د څېړنې لپاره یوه دایمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنۍ غونډې جوړوي او ددې دري ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبلیغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او د راجستر څانګه. ددې څانګو فعالیت به د بشر حقوقو د کورنیو او بهرنیو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصیتونو او اټکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خړوب شي.

الف تبلیغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سیمینارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړي ډول پخوانیو سیاسي بندیانو سره د مرکو له لارې کولای شي، د وخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنایتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو پر وړاندې نړیوالې ولولې راوپارېږي او سزا به یې شوني کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسـې چـاپ (فیګـارو) جریـده د ۱۹۹۲ز کـال د اپریـل پـه خپلې ۲۱مې ګڼې کې لیکي: ((دمجاهدینو لـه خوا دمزارشریف تـر نیولو کېدو یوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پـه نیمایي کې په کابل کې د کی،جي،بي (KGB) او خاد د ارشیف ټول اسناد لـه منځه یوړل شول او یا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون یوه برخه وه، چې د اپریل پـه لومړیو کې پـه مزارشریف او د اپریـل پـر ۱۷ او ۱۸مـه پـه جبـل السـراج کـې د نظـار شـورا او د اخ.د.ګ د پـرچم ډلـې تـرمنځ لاسـلیک شـوی و، دنجیـب د کمونیسـت حکومـت د بهرنیـو چـارو وزیر عبدالوکیل د پرچم ډلې استـازولي کولـه، ددې تـړون لـه مخـې دخاد اسـنادو پـر لـه منځـه وړلـو سـربېره، دواړو غـاړو پـر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجیب الله پرته نورو کمونیستانو ته د بښنې اعلان.
- له شوروي سره دټولو لاسلیک شویو تړونونو دمـوادو درناوی.
- دوطن کمونیست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصـولي او باعزتـه لارې چـارې برابـرول، چـې لـه هېـواد څخـه دوتلو هیله لري.
- هغو کمونیسـتانو تـه چې (م،م،م) د سولې پـلان پرضـد یې د کودتا لاربښوونه وکړه او کابل ښـار تـه یـې د نظـار شـورا راتـګ شـونی کـړ، پـه وسلوال پـوځ (لکـه دفـاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو څوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی،چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنترول ه وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نوموړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پروړاندې دسر د يوه وېښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر دريو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه،چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله،چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرم د ثبوتولو اسنادو او څرګونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي د زیاتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غمیزې په باب د کی، جي، بي په ارشیف کې د شتو اسنادو هغې سرچینې سره چې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسولیت پر غاړه اخلي، د روسیې د همکارۍ اهمیت په ګوته کوي. په اوسنیو شرایطو کې د اسې یو ډول همکارۍ شونې نه برېښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غمیزې لیدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن یې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنایت د زیاتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه ځانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د یوې خبرتیا له لارې، له هېوادوالو او بهرنیو سرچینو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا ځانګه د (ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کمیسیون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او) ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهیر کې یې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې لیدلي، کولای شي خپل ارشیف بډایه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سیاسي بندیان، چې د سرې وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، کمونيستانو د سختو او له شرمه ډکو جنايتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کليوال وګړي، چې د ښارونو او کليو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سيمو د ورانۍ ليدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونيستانو د جنايتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو څانګه به له هيلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او يا نړيوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سيمې د تثبيت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبينو، د سياسي بيرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لويو صاحب منصبانو، د څارندوی لويو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب ښه پوره معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر يوه نسبتي دوسيه به د څانګې ارشيف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي يا نړيوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ييزو موخو د يوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د يو شمېر فرصتونو په ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولـو سـره پـه افغانسـتان کـې دکمونيسـتانو د جنګـي جنـايتونو د
څېړنې موضوع رابرسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ز کال د جون پـر ۲مـه نېټـه د طالبـانو د کورنيـو چـارو
وزير له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنايت مسـولو
کمونيسـتانو پـه لټـون او نيونـه کـې دې لـه حکومـت سـره مرسـته
وکړي.))[1]

[1] – د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
دمحکمې جوړونه اود جنایتکارانو
بېرته سپارنه
لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکه څنګه چې مخکې مویادونه وکړه،د جنایتکارانو دمحاکمې دنده کېدی شي،ملي اویا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو په باب د خپل راپور په سریزه کې لیکي: (...په افغانستان کې دبهرنیو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ،چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو په باب خپل مسولیت ومنې اود جګړې له ټولو خواوو څخه غواړي، چې نورې سرغړونې ونه کړي.

رښتیا خبره داده، لکه څنګه چې څرګنده ده، دلویو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیزو د رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

که چېرې محاکمه په نړیواله کچه مطرح شي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (د نورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډمهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم ترپېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي.تردویمې نړیوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکاران، چې د لاتینې امریکا هېوادونو ته تښتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۶ز کال د مې پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي، چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴ز کال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[1]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[2] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اند ښنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول ! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید(کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

[1] – عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۲ګڼه.

[2] – د جزانړیوال دېوان،لومړۍ برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجګړې د شوروي خوا مجرمین. کله چې په نړیوال کچ د افغانستان جګړې د جنایتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقیم ډول د پخواني شوروي یو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان دجګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسیې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونیستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې لپاره د یوې نړیوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زیات اټکل شته، چې روسیه به په امنیت شورا کې له خپل (ویټو حق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو دمحکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امریکا به هم له روسیې سره د دوستانه اړیکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړیوال سیاست مناسب لوری غوره کوي، په نړیوال ډګر کې باید تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنایتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنایتکارانو د محاکمې لپاره یو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې او دا سې نور پرابلمونه مونږ د دې ته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړیواله ټولنه کې عمومي لېوالتیا دا ده، چې د نړیوالو مجرمینو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړیوالې ټولنې ته.))[1]

---

[1] –ژان کامبه کو، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. د بي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((د اسلامي حزب قوماندان زرداد خان د کابل جلال اباد پر لویې لارې باندې د طالبانو تر واکمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته یې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګروېږنه وشي.))[1]

په افغانستان کې باید د جګړې د جنایتکارانو محاکمه د یو ملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل د جنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینو نه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه الټرنیټېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لویې جرګې د پرېکړې پر بنسټ دې یوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه د هېواد د اساسي قانون د تدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ د دې محکمې غړي کېدی شي، د لویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

د دې کار ښه والی دا دی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

[1] -بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰ز کال د اګست ۳مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوې محكمې ته د تورنو كسانو په سپارنه كې(چې وروسته به ورته اشاره وكړو) اوسنۍ ستونزې د روسيې په چلند پورې تړلې دي، ځكه چې روسيه د زياتو تورنو كسانو سياسي ملاتړې ګڼل كېږي، دا كار به افغان چارواكي اړ كړي، چې يو زيات شمېر تورن كسان په غيابي ډول محاكمه كړي.

نړيـوال كانوانسـيونونه د محكمـې د حكـم تطبيـق، (ملـي وي كـه نړيوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د **۱۹۴۵**زكال د اګست **۸**مې نېټې تړون د جګړې جنايتكارانو تـه سزا وركول د كورنيـو حقوقـو سيسـتم تـه راجع كـوي. پـه دې حالـت كـې نـو دولتونـه پـه دوو كټه-ګوريو وېشل كېږي:

- ✓ كله چې د يو دولت اتباع د جګړې قربانيان وګڼل شي.
- ✓ كله چې د يو دولت اتباع پر جنګي جنايتونو تورن وي.

دويم: د جنايتكارانو سپارنه:

د دې بحث تر پيل د مخه به ښه داوي، چې لوستونكي پر جنايت تورن شخص سپارنې او د جنايتكار سپارنې ترمنځ توپير وپېژني.

د تورن سپارنه د محكمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح كېږي، خـو د جنايتكـار سـپارنه د محكمـې حكـم تـر صـادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.

په افغانستان كې پر جنايتونو تورنو كسانو زيات شمېر په روسيې او د منځنۍ اسيا پـه نورو هېوادونو كې، چې هغه هم پـه روسيې پـورې تړلـي دي، ميشـته دي، دا كـار د مجرمـانو سـپارلو لپـاره د روسيې د همكارۍ اړتيا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.

په اروپا کې الماند ډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پرجنايت تورن دي. د مجاهدينو دډلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.

د خپرونو دراپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.

کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکاږلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکاږلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.

په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخو کې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړی وي.

هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرنی تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: او یا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت ونه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. د هغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي او دویم حالت کې د افغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، د دې سبب ګرځي، چې د تورنو افغانانو د سپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط ونه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه د یو داسې بهرني تبعه (چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، دمجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، دخپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.

که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه وپېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (دژنيو ۱۹۰۷او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونود لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.

دژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې اوملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې دجرم او جنايت دپېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.

که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ور نه کړي، له کومو عواقبو او يا که په څرګند ډول ووايو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې ددې خبرې څه څرګندونه نه ده شوې.

ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې دتورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، دکانوانسيون دغړو هېوادونو وي اويا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دې سره سره بیا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومینو د سپارنې په برخه کې د خپلو سیاسي غوښتنو له مخې چلند کوي.
د روندا د عامه وژنې زیاتره مسولین پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افریقایي هېوادونو کې د امنیت شورا اغېز (سیاسي لامل) د دې سبب شو، چې د افریقایي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنایتونو زیاتره تورن کسان، د روندا لپاره نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:

لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟

دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:

عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي وا کمن حکومت د دوو کینهو او ښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د نښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.

دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کانې وتلل شي. سره له دې چې موږ د پر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:

د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایۍ سره یې د یو بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغلګر هېواد پـه ټینګـار او ملاتـړ د خپلـو هېوادوالـو پروړانـدې سخت جنایتونه ترسره کړل.
ځکه نو دهغـوی نـاروا او ملت ضـد هڅـې بایـد د ټولـو وروستنیو ویجـاړیو او انحرافـاتو اساسـي علت وګڼـل شـي. لـومړی بایـد لـه کمونیستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او د سزا نور ځایونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا لـه کبلـه ارامـه سـاه وباسـي، نـو نړیـوال شـرایط بـه برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دویمـې پوښـتنې (دمحکمـې د جوړولـو سـرچینه او وخـت) پـه ځواب کې باید په ډاګه کړو ، ترهغه پورې، چې په هېواد کې یو ملي او مرکزي حکومت جوړ شـوی نـه وي او ملـي ثبـات پـه کـې ټینـګ شـوی نـه وي، ددې مسـلې راټینګـول اسـانه خبـره نـه ده. دا چـې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بریالۍ شوه، علت یې دا و چې د متحدینو لـه خوا پـه نیـول شـوې اروپـا کـې سیاسي ثبـات ټینـګ شوی و. کـه چېرې د طالبـانو حکومت د افغانستان د خـاورې پـاتې برخه ونیسي، د جګړې جناتیکارانو محاکمې لپاره یوه ښه سرچینه ګڼل کېږي، دا سرچینه جنایتکارانو ته د سزا لپـاره د نـورو سیاسـي التړنیتېیفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهـه) پـه انـډول، ښـه سیاسـي او روانـي دریـځ لـري [ځکـه چـې د شـمال اتحـاد کمونیستانو ته ((دعمومي ښښنې)) اعـلان پـر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې یو شمېر کمونیست پلوي لېبرالان راټول شوي، چې پـه جبهـه کـې سیاسـي سازښـتونو ته تیـار دي او د پـورتنۍ دعـوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره ځو دلیلونه لري. له هغې جملې نه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.

طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.

د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لویې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیواله پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ز کال د تړون، چې د جزا د نړیوال دایمي دیوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس د هغه تبعه وي، د دیوان غونډې ته د غوښتنلیک واک ورکوي.

هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصیتونو! په هرځای کې چې اوسئ. د جنایتکارانو د محاکمې تر وخته باید:

هر کال پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې سترې مظاهرې اصلي شعارونه وي.

له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.

د دغه ملي ارمان (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه هــرې هغــې حکــومتي او نــاحکومتي موسســې ســره چــې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
لیون· فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

په فرانسوي ژبه:

١. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ١٩٩۴

٢. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ١٩٨٩

٣. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ١٩٩٣

۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩٢

۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩٣.

۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ١٩٩٣.

٧.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩۴.

٨. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ١٩٩۴.

٩.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ١٩٨۵.

١٠. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ١٩٨۵.

١١. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.١٩٨۶.

پښتو اودري:

١- زرملوال، غلام محی الدين، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال يرغل.

٢- نيازی، اميدوار: د ١٣۵٧ ل کال دثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پايلې، پېښور، ١٣٦٨ ل کال.

٣- مايوروف، الکساندر: په افغانستان کې رښتيا څه تېرېدل؟ پېښور ١٩٩٩ ز کال.

۴- عقاب اريانا مجله: ١٩٩٢ م کال.

۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ١٩٩٩ ز کال.

۶- البدر جريده: هالنډ چاپ، ٢٠٠٠ ز کال.

٧- دبښنې نړيوال سازمان راپور، لندن، ١٩٩٣ ز کال.

٨- د بښنې نړيوال سازمان راپور: افغانستان، دبشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ١٩٩۵ ز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدا رنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.
درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.
استاد يون د خپلو اک ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د و اقعيتونو او حقايقو د څرګندبيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظريات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اينښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	درېیم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- دپنتپاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيارد پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دکتابونو په وږمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کږلیچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنی رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسپلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:
Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7
9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library